

Thomas A. FUDGE, *Jan Hus. Religious Reform and Social Revolution in Bohemia*, I. B. Tauris, London – New York 2010

367 s., ISBN 978-1-84885-142-9

Blížící se šestisté výročí smrti Jana Husa bezesporu přinese bohatou úrodu knižních titulů věnovaných této osobnosti. Už v předstihu a zřejmě jako první v delší řadě předložil husovskou monografii Thomas A. Fudge, historik působící nyní ve Spojených státech, jenž je znám jako autor knihy o české „první reformaci“ (*The Magnificent Ride*, 1998). Na pojednání o Janu Husovi se připravoval četnými studii, přičemž některé z těchto textů našly své přímé uplatnění v recenzované publikaci.¹ Výsledkem je poměrně obsáhlá monografie věnovaná jak skutečnému, tak i druhému životu mistra Jana Husa. Kniha si klade za cíl zprostředkovat novější poznatky anglicky čtoucímu publiku a nahradit tak přes čtyřicet let starý životopis od Matthewa Spinky (s. 5).² Coby summa autorových dlouholetých výzkumů má však zároveň ambici prezentovat jeho vlastní pohled na ústředního hrdinu. Svě pojetí Fudge označuje za záměrně kontroverzní: Husa považuje za katolického reformátora a kacíře zároveň (s. 4). Hus by podle Fudge měl být zařazen mezi mučedníky křesťanské víry a otce českého národa, husitství pak představuje manifestaci národní a státní identity a hnutí směřující k individuální svobodě svědomí (s. 2–6).

Kniha není životopisem ve smyslu chronologického vypsání Husových osudů. Thomas Fudge se chce věnovat především středověkému kontextu, z něhož Hus vzešel, jeho dílu a teologii a konečně jeho posmrtné reputaci a reprezentaci. Přesto v zájmu základní orientace přináší první kapitola stručný Husův životopis. Toto hutné shrnutí se přirozeně nevyhne zjednodušením, místy ale ani sporným tvrzením (např. na s. 14 se uvádí Husův podíl na staročeském biblickém překladu jako fakt, ač o něm v bádání zdaleka nepanuje shoda). Následuje kapitola s názvem „Praha“, za níž se skrývá vylíčení historických kulís od závěru karlovského období do Husova vystoupení, včetně zmínek o jeho tzv. předchůdcích. Autor se zde implicitně přihlašuje k pojetí, které ve Václavově době vidí narůstající duchovní krizi. Ta podle něj vedla k růstu charismatické spirituality, charakterizované množstvím osobností a náboženských proudů s různou motivací a reformními záměry. Přestože tyto proudy blíže neanalyzuje, přisuzuje prostředí lucemburské Prahy rozhodující roli pro vznik husitství: „Prague had to have its Hus,“ zní – poněkud pateticky – poslední věta této kapitoly (s. 26).

Třetí až pátá kapitola představují jádro té části knihy, která se věnuje Husovi v jeho době, neboť obsahují slibovaný rozbor mistrova díla a učení. Je třeba ocenit, že se této tematice dostalo takového prostoru. Nové faktografické poznatky o Husově životě, resp. o událostech jeho doby, budou přibývat jen sporadicky. Již před

1) Čtvrtá kapitola *Proclamation* je téměř nezměněným zněním studie *Feel This! Jan Hus and the Preaching of Reformation*, in: *The Bohemian Reformation and Religious Practice* 4, Praha 2002, s. 107–125.

2) Matthew SPINKA, *John Hus. A biography*, Princeton 1968.

padesáti, ba už před sto lety odborníci zvažující stav a budoucnost husovského bádání soudili, že největších pokroků se lze nadít v oblasti vydávání a interpretace Husových spisů. Díky akademické edici *Opera omnia* postoupilo zpřístupňování pramenů z Husova pera, mnohem méně však jejich podrobné studium. Thomas Fudge pročetl rozsáhlé Husovo vydané dílo a pokusil se o jeho celkové zhodnocení. Členění látky do hrubých celků pod titulky Teologie, Hlásání, Spiritualita, Politika a Proces se mi jeví jako vhodné a snad i přiměřenější než systematicko-teologické členění v klasickém pojednání Vlastimila Kybala.

Thomas Fudge začíná od základů, tedy od Husova pojetí teologie. Problém se-bepojetí intelektuálů a zdroje teologické autority je badatelsky aktuálním tématem. I proto by bylo dobré zmínit paralelní dobové názory, např. Jana Viklefa či Jana Gersona. Synonymita moderního pojmu teologie s Husovým výrazem *sacra scriptura*, na níž tato pasáž stojí, se mi však nezdá na všech místech průkazná. Podobně soudím, že by většina specialistů na středověkou filosofii stěží souhlasila s prohlášením, že Hus byl teoreticky realista, ale v praxi nominalista (s. 30, opřeno o Husův názor, že je třeba církevní nařízení podrobovat kritickému zkoumání). Celkově se zde Fudgeovo hodnocení Husa jako teologa namnoze přimyká k pojetí Paula De Vooghta, když mistru Janovi přiznává z většiny ortodoxní názory a jeho kritiku vztahuje jen na nešvary v církevním životě. Podle autora Hus dostatečně nerozvinul svou teologii církve, takže jeho reformní impulzy zůstaly limitované (s. 34). Následující kapitola přináší pojednání o Husových kázáních. I zde je třeba ocenit, že se autor zajímá o obsah dochovaných textů, ne jen o jejich historický či polemický kontext a potenciál. Po právu vidí subjektivní smysl Husova působení nejen v kázání samotném, ale v pastorační činnosti jako celku, a vyjadřuje toto pojetí v aliteraci „pastor, priest and prophet“ (s. 32). V jeho kázáních znovu objevuje tytéž ortodoxní, sice kritické, leč nikoliv reformační („proto-protestantské“) názory, jaké obsahují i Husovy teologické spisy. Afnita kazatelských a odborně teologických textů je mimo jiné důsledkem skutečnosti, že Fudge pracuje s dochovaným zápisem kázání, aniž by se zabýval jeho vztahem k ústnímu (pro historika v celku nedosažitelnému) provedení.

Následující část přináší Fudgeovu interpretaci Husovy spirituality. Autor se právě zde asi nejintenzivněji snaží zasadit Husa do středověkého kontextu, přesto ale považují tuto pasáž za jednu z nejproblematičtějších. Celá kapitola je vedena snahou dokázat, že existují styčné body mezi vrcholně středověkou mystikou a zbožností, jak ji svému publiku vštěpoval Jan Hus. Nicméně už parafráze myšlenek cisterciácké mystičky Beatrijs z Nazarethu (s. 76) ukazuje, že i kdyby obě osobnosti sdílely shodné spirituální cíle, jak tomu chce Fudge, cesta k jejich dosažení byla rozdílná: až fyzické zakoušení lásky, resp. cesty k Bohu u Husa chybí. Za podnětný naopak pokládám motiv *contemptus mundi*, který Fudge vnáší do diskuse v pojetí Inocence III. V této tradici by stálo za to Husa a husitství sledovat; jedná se ale o tradici nanejvýš asketickou, nikoliv mystickou. Husova spiritualita ústí v morailitu, umírněnou askezi či střídmost. To však není mystika, stejně jako jí není „mystical reading“ (s. 91): to je třeba chápat jako hermeneutický modus *mystice*, zahrnující trojí přenesený výklad Písma, jak dokazují i Fudgem uváděné

doklady.³ Ani první kapitola Dcerky o poznání sebe sama jako obrazu božího nestačí, aby udělala z Jana Husa dědice středověkých mystiček. Přání je tu otcem myšlenky. Vidět je to v pasáži, kde autor parafrázuje předmluvu k Husově postile (s. 80): důvody Ježíšova vtělení – zvěstování pravdy, kázání nebeského království a přivedení věřících na cestu k věčné radosti – jsou vzorcem, podle něž poutník může dosáhnout mystického spojení s Kristem. Jenže právě věta o mystickém spojení v Postile chybí, vsunuje ji autor, a podle mého názoru neprávem: Hus zde mluví výhradně o Kristově kazatelském poslání.⁴

Také v kapitole věnované politickému působení vychází Thomas Fudge z Husovy „aplikované teologie“ neboli sociálních implikací jeho učení. Dílčí témata zařazená pod záhlaví „Politika“ mohou překvapit: Kutnohorský dekret, vliv Viklefa a „morálka“, zde kritika mravů kléru. Diskusi o viklefismu Fudge začíná prohlášením, že podrobně porovnávat Husovy a Viklefovy spisy je stejně únavné jako nepotřebné a zavádějící. Upozorňuje na rozdílná sociální a intelektuální zázemí, z nichž oba muži pocházeli, aby na další stránce konstatoval, že k problému je těžko co nového dodat, ale přitom zůstává otevřenou otázkou (*sic!*, s. 103–105). V každém případě autor vehementně brání Husa před nálepkou viklefy a upozorňuje na domácí kořeny husitského hnutí. Odkaz na zdroj by čtenář uvítal na s. 115, kdy se tvrdí, že pramenem Husova článku *Nullus est dominus...* nebyl Viklef, nýbrž Štítný. Kromě mezer v jinak bohatém poznámkovém aparátu ztěžuje orientaci v této kapitole také okolnost, že autor někdy neuvádí u popisovaných událostí data a jindy zase datuje pouze dnem (pokud jsou pramenem Husova kázání). Vzhledem k tomu, že práce není vystavěna chronologicky, nevyhnul se autor opakování, někdy je však zbytečné (tytéž události jsou líčeny např. na s. 102 a 107).

První část knihy, věnovanou období Husova života, uzavírá kapitola o procesu s ním. V souladu s novějším badáním upozorňuje na některé z právního hlediska neuvážené Husovy kroky a na jeho neochotu k ústupkům. Vysvětlení je opět v Husových teologických názorech, tedy v pojetí lidské a božské spravedlnosti. Odsouzení mistra Jana jako heretika na kostnickém koncilu bylo nevyhnutelné. Husova a Jeronýmova smrt podle autora vytvořila „emocionální bázi pro revoluci“ (s. 151). Další motivace k husitské bouři byla teologická a týkala se eucharistie. Na eucharistické ideje včetně utrakvismu měl však Hus – a to Fudge přiznává – pramalý vliv. Jaký je pak Husův význam pro husitskou revoluci, které je věnována osmá kapitola? Lze souhlasit s tím, že bez Husovy smrti by asi nedošlo k revoluci v té podobě, jak se odehrála. Podle Fudge „Husova ideologie povzbuzovala ostatní revoltovat a dovést tuto revoltu k revoluci“ (s. 163). Vliv či další osud, případně modifikace Husových myšlenek během těchto fází husitských dějin však výkladovou osu dané kapitoly netvoří. Namísto rozboru pramenů z oblasti náboženské literatury, jaký přinášejí předchozí kapitoly, se text soustřeďuje na líčení událostí po Husově smrti přes husitské války ke kompaktátům s výhledem až k roku 1620.

3) Explicitně *Magistri Iohannis Hus Opera omnia. Tomus 9. Leccionarium bipartitum. Pars hiemalis*, ed. Anežka VIDMANOVÁ-SCHMIDTOVÁ, Praha 1988, s. 431.

4) *Magistri Iohannis Hus Opera omnia. Tomus 2. Česká nedělní postila*, ed. Jiří DAŇHELKA, Praha 1992, s. 59.

Následující kapitoly se zabývají Husovým „druhým životem“. První z nich je věnována především liturgické účtě, ale i připomínkám Husa v protestantských polemikách a dalších pramenech až do 17. století. Podobně je chronologicky vymezena kapitola o Husově ikonografii. Autor se zde opírá o skutečnost, že žádný jiný reformátor (pro srovnání jsou jmenováni Viklef a Luther) nedošel tak výrazného světeckého kultu jako Jan Hus. Dané pasáže jsou informativním defilé velkého množství památek: autor uvádí, že disponuje souborem 143 vyobrazení Jana Husa z doby před rokem 1700. Zůstává však povětšinou u popisu doplněného o komentář k provenienci. Ne vždy je přitom popis správný (tak mučedníci v iluminaci reprodukované na s. 192 mají v rukou palmové ratolesti, nikoliv brk). Leží-li těžiště předchozích dvou hlav v období od 15. do raného 17. století, pak kapitola o historiografii se táhne od Husovy doby až do současnosti. Na ni přímo navazuje pojednání věnované snahám o Husovu rehabilitaci, jež se z většiny točí kolem lateránského symposia z roku 1999 a s ním spojené ekumenické diskuse o Husově místě v církevních dějinách. Autor tu obšírně prezentuje svůj názor, že revokovat Husův proces je nejen nemožné, ale také nesprávné.

Význam kapitol o husovské tradici je především v tom, že přinášejí přehled o širší dané problematice. Celkově vzato se ovšem v případě Fudgeovy knihy nejedná o přehlednou studii, kterou by bylo možno používat jako příručku pro informaci o Husových osudech. V tomto smyslu, obávám se, zůstane anglicky mluvící publikum odkázáno na Spinkovu biografii. Fudgeova práce někdy působí jako málo uspořádaná excerpata, výklad postrádá návaznost, skáče bez varování mezi tématy nebo se opakuje. Zmatek zvyšují i mylné datace (např. demonstrace proti odpustkům datované na s. 114 k roku 1410), navíc autor místy přejímá chybné nebo překonané údaje (tak na s. 48 uvádí, že Hus v roce 1406 publikoval „St. Mikulovský Czech Bible“; datace tzv. Mikulovského sborníku, dnes NK Praha XVII G 55, který se za označením skrývá, a jeho spojení s Husem však nejsou udržitelné). Pozitivní přínos knihy lze shledat mimo jiné v bibliografické rovině. Autor odkazuje na stěžejní práce včetně těch psaných česky a zejména zná vyčerpávající množství publikací o Husovi vydaných v angličtině a dalších jazycích, takže i specialista se může v jeho bibliografii obohatit.

Nějaké dosud neznámé faktografické údaje nelze u takového tématu, jakým je Jan Hus, příliš očekávat. Nové poznatky by mohly vyplynout ze široce založené analýzy kontextu, ať už sociálního, intelektuálního či jiného. Kniha se ale zaměřuje ponejvíce na rozbor vlastního Husova díla. Přitom se opírá zejména o práce P. De Vooghta, J. Kejře či D. Holetona, k nimž (a dalším) se autor i výslovně hlásí. Jaký je tedy Fudgeův Hus? Jak bylo řečeno, je to „pozdně středověký katolický reformátor“, který má blíže ke středověké tradici než k protestantské reformaci. Jím podnícené hnutí se ale zároveň vymyká mainstreamu západního křesťanství. Jan Hus byl podle Fudge kacíř, autor však tuto „drásavou klasifikaci“ (s. 8) nepovažuje za hanlivou, naopak. I reformátor církve mohl být ve středověku prohlášen církví za kacíře. „Nelze ‚odheretizovat‘ Jana Husa a neznásilnit přitom historii,“ uzavírá autor své stanovisko k otázce rehabilitace (s. 240). Fudge neskrývá svůj obdiv k Husovi, ale jako myslitele ho nehodnotí vysoko. Ve svých společenskoteoretických názorech Hus nebral v úvahu širší souvislosti (s. 116), jeho stěžejní dílo *De ecclesia* podle

Fudge nezaujímá přední místo ani co do významu, ani co do originality (s. 39). Pozornost zaslouží tento spis hlavně proto, že Hus byl odsouzen za svou eklesiologii. Historickou velikost tak tomuto mravnému, odvážnému a zásadovému muži propůjčuje až jeho smrt na hranici. Přes toto pojetí věnoval Thomas Fudge velké úsilí právě studiu Husova učení a jeho spisů, včetně těch vydaných teprve v posledních desetiletích. Vydal se tak na pole, kde má husovské dějepisectví dosud asi největší rezervy. Jistá neuspořádanost knihy nicméně snižuje její šanci stát se novou standardní anglickojazyčnou publikací o Husovi, kterou zdá se chtěla být.

PAVEL SOUKUP

Stanisław BYLINA, *Rewolucja husycka. Przedświt i pierwsze lata*, Wydawnictwo Neriton – Instytut Historii PAN, Warszawa 2011

328 s., ISBN 978-83-7543-205-3

Mé generaci nebylo třeba polského bohemistu a dlouholetého ředitele Institutu historie Polské akademie věd Stanisława Bylinu (* 1936) představovat. Není to sice nutné ani dnes, přesto však připomenu několik dat z jeho odborného životopisu. Pro mediévalní bohemistiku se rozhodl již při studiu slavistiky na Filozofické fakultě Varšavské univerzity, které zakončil magisterskou prací o problematice kostnických listů Jana Husa. Česká medievistika zaznamenala až jeho publikaci o překvapivě silných ohlasech postil Konráda Waldhausera ve Slezsku.¹ Třebaže se dějinami české reformace 14. a 15. století nepřestal zabývat,² systematicky se věnoval lidové kultuře, zbožnosti a herezím v pozdním středověku. Čas od času přitom překračoval hranice „středovýchodní“ Evropy směrem na západ (hereze v Paříži) nebo jih (bogomilové), především ho však zaujaly jevy, děje a postavy na pomezí historické etnografie a antropologie. Souběžně s francouzskou školou Annales tak mimo jiné zkoumal lidové pověry, magické praktiky, představy o záhrobním světě, náboženské blouznivce a falešné proroky.³ Do tohoto problémové okruhu lze přiřadit i závažnou monografii o christianizaci polských vesnic na konci středověku, v níž autor využil i četné srovnávací prameny české provenience.⁴ Nezaslouženě unikla u nás

1) *Wpływy Konrada Waldhausera na ziemiach polskich w drugiej połowie XIV i pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966. Převaha bohemikálních titulů vyznačuje i jeho bibliografii, kterou publikovala Beata Wojciechowska ve sborníku k jeho jubileu: *Ludzie, kościół, wierzenia*, Warszawa 2001, s. 13–25.

2) Některé z těchto studií vyšly v souboru *Hussitica. Studia*, Warszawa 2007.

3) Výběr starších studií S. Bylina publikoval pod názvem *Ruchy heretyckie w średniowieczu*. Studia, Wrocław 1991. Dále srov. monografii *Człowiek i zaświaty. Wizje kar pośmiertnych w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1992 a vyzrálé shrnutí výsledků jeho dlouhodobého studia v knize *Religijność późnego średniowiecza. Chrześcijaństwo a kultura tradycyjna w Europie Środkowo-Wschodniej w XIV–XV w.*, Warszawa 2009 (srov. anotaci v SMB 2, 2010, s. 324–325).

4) *Chryścianizacja wsi polskiej u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2002. Této knize jsem se podrobně věnoval v ČČH 101, 2003, s. 121–125.